

Arkeologisk schaktningsövervakning

JÄRNVERKET

vid rivning av bebyggelse i anslutning till möjlig gravhög

Borlänge 15:1 i Borlänge stad och kommun

Dalarnas län

2018

Arkivrapport dnr 69/18

Mattias Frisk

© Lantmäteriet I2018/00142

Dalarnas museum, Falun, 2018

Inledning

I samband med rivningsarbete samt återställande av mark på fastigheten Järnverket (stg 5424, Bäckasbrinken 4, se bilaga 2, fig. 1) genomförde Dalarnas museum en arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning i enlighet med länsstyrelsens beslut, dnr 431-2525-2018.

På den berörda fastigheten ska det enligt uppgift finnas en gravhög, registrerad i FMIS som Borlänge 15:1. Högen är endast utsatt som en punkt och dess egentliga läge är osäker, men på grund av närheten till det i väst, intilliggande gravfältet och övriga fornlämningar (fig. 2) är möjligheten stor att uppgifterna om högen är korrekta och att spår från denna möjligen stod att finna i anslutning till de fastigheter som skulle rivas.

Schaktövervakningen genomfördes i juli 2018. Uppdragsgivare var SSAB Borlänge.

Kunskapsläge

Namnet Islingby tros härstamma från vikingatid eller medeltid och utgörs av förledet Yslinge-, ett mansbinamn som betyder Usling eller Stackare samt -by vilket syftar på en boplats. Tunaprosten Magnus Abraham Sahlstedt hävdar däremot att namnet härletts från Dalälvens form och hur dess forsar och svall slänger sig genom denna. I skriftliga källor omnämns platsen först 1493.

Islingbys placering längst med Dalälven gör att varit del i ett omfattande nätverk av kontaktvägar som knöts samman av själva älven.

Karaktäristiska fornlämningar för området är stenåldersboplatser, slaggförekomster och by- och gårdstomter från medeltid/nyare tid. Många av fornlämningarna ligger dock i odlad åkermark och är därför ofta sönderplöjda eller fragmentariska.

Sedan tidigare fanns det i Islingby flertalet registrerade uppgifter om gravhögar; RAÄ Borlänge 14:1, 15:1, 17:1, 22:1 samt 23:1. Där fanns också sedan tidigare kända lämningar i form av fossil åkermark RAÄ Borlänge 223:1, blästplats Borlänge 21:1 samt en bytomt Borlänge 218:1. I FMIS är uppgifterna om gravhög RAÄ 15:1, vars placering förmodades finnas inom projektområdet i fråga, inhämtade 1966 från fru Helmy Hansson från Islingby som i sin tur ska ha fått denna information från sin mormor.

1975 företogs en mindre undersökning av den höglignande lämningen RAÄ 14:1. Dock kunde en gravläggning ej fastställas. En större grävning företogs också 2002 vilket kom att påvisa förekomsten av en förhistorisk och medeltida bebyggelse men också spår från åtminstone nio gravhögar i form av kantrännor, cirka 100 meter sydväst om 2018 års schaktövervakning. De begravingar som påträffades i dessa sträckte sig från vendeltid till tidig medeltid (Lögdqvist 2009).

Syfte

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetsätt dokumentera fornlämningen under rivningsarbetet samt inför återställandet av mark.

Metod

Bebyggelsen på fastigheten i fråga utgjordes av tre byggnader; ett bostadshus samt två uthus. Då respektive byggnad ovan mark samt betonggrund raserats rensades ytorna av från raseringsmassor samt fyllnadsmassor tillsammans med arkeolog. Den grävmaskin som användes var endast utrustad med tandskopa av större storlek, vilket innebar att en stor del av ytan fick handrensas samt att skopans sida och undersida fick användas för att avlägsna massor utan att skada ytan avsevärt.

Underliggande lämningar dokumenterades skriftligt och fotograferades. Inmätningar av de berörda områden och de lager som påträffades mättes manuellt in med RTK-GPS.

Då endast recenta lager samt fynd påträffades vid undersökning upprättades inga schaktritningar eller ingående anläggningsbeskrivningar. Fynden, alla av recent karaktär, togs ej tillvara.

Resultat

Rivningen av de tre byggnaderna resulterade i 230 kvadratmeter fördelat på tre schakt togs upp och undersöktes (fig. 3).

Schakt 1

Utgjorde platsen där bostadshuset tidigare varit placerat. Under raseringsmassor påträffades ett brunt till gråbrunt, finkornt sandlager vilket var 0,1-0,15 meter tjockt. Schaktets östra del, cirka 1,5x4 meter stort, rensades ned till underliggande lager vilket bestod av beige, naturlig sand. Möjliga plogspår och en mindre rotbrand noterades vid rensningen. De fynd som påträffades vid undersökningen utgjordes av spik, beslag, flintgods samt yngre rödgods, alla av recent karaktär. Enligt uppgift från exploatör skulle den källare som tillhörde huset endast rivas till marknivå och sedan täckas över. Underliggande mark undersöktes därmed ej.

Schakt 2

Schaktet utgjorde det större, sydligt belägna uthuset. Under raseringsmassorna påträffades ett påfört lager silt, 0,1-0,2 meter tjockt, och under detta vad som tolkades som ett äldre odlingslager. Odlingslagret fortsatte in i respektive schaktvägg, gråbrunt och flammigt till färgen och 0,03-0,1 meter tjockt. Lagret innehöll en mängd kol- och tegelfragment och vid handrensning av lagret påträffades recent material i form av glas, spik, porslin samt flintgods. Under odlingslagret framkom naturlig beige sand vari enstaka plogfårar gick att se. Flera störningar i form av rör och ledningar skar igenom samtliga lager.

Schakt 3

Utgjorde platsen där det mindre, västligt belägna uthuset varit placerat. Under raseringsmassorna påträffades ett lager av påförd singel och grus, främst i schaktets sydvästra del. Vid avlägsnandet av detta påträffades naturlig beige sand i schaktets norra delar, samt en anläggning (A1) bestående av grovkornig svart sand och grus. Denna anläggning bedömdes utgöra del av den asfaltsväg som ledde upp till denna del av gårdsplanen. Enligt uppgift från exploatör och maskinist skulle endast asfalten avlägsnas och ej underliggande bär- och fyllnadsmassor. Underliggande mark undersöktes därmed ej.

Slutsatser och utvärdering

Områdets lämningsrikiedom till trots påträffades inga fynd eller lämningar av antikvariskt intresse vid denna schaktning. Sannolikt är att eventuella lämningar som eventuellt funnits på platsen för bostadshuset (schakt 1) samt det västligt belägna uthuset (schakt 3) schaktats sönder vid anläggandet av dessa. Rörande det sydligt belägna uthuset (schakt 2) påträffades inga äldre lämningar, trots att marken tycks ha störts väldigt lite i jämförelse med de övriga.

Dalarnas museum förordar inga ytterligare arkeologiska insatser för det aktuella arbetsföretaget men anser att eventuella framtida markarbeten i området, på grund av dess fornlämningsrikiedom, bör övervakas av arkeolog.

Sammanfattning

I samband med rivning av bebyggelse och återställande av mark på fastigheten Järnverket i Borlänge, genomfördes en arkeologisk schaktövervakning i enlighet med länsstyrelsens beslut. Sammanlagt 230 kvadratmeter undersöktes fördelat på tre schakt av varierande storlek. Inget av antikvariskt intresse påträffades vid schaktövervakningen.

Referenser

Lögdqvist, Anna (2009). *Arkeologiska undersökningar Islingby inför byggandet av infartsväg till SSAB Tunnplåt*. RAÄ nr 22:1, 218:1 och 223:1, Borlänge stad och kommun, Dalarna. Dalarnas museum arkeologisk rapport 2009:1. Falun.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-2525-2018
Socken:	Borlänge
Fornlämning, RAÄ-nr:	Borlänge 15:1
Fastighet:	Järnverket
Koordinater, mitten:	N 525053
(SWEREF99 TM)	E 6705703
Höjd (RH 2000):	126 m.ö.h.
Inmätning:	RTK-GPS
Utförandetid:	18-19/7 samt 25/7 2018.
Undersökt yta:	230 m ²
DM projektnummer:	1674
DM diarienummer:	69/18
DM foto accessionsnr:	2018/12
Arkeologisk personal:	Jimmy Axelsson Karlqvist, Mattias Frisk
Projektansvarig:	Greger Bennström

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Bilagor

Bilaga 1: Schakt och anläggningsbeskrivningar

Bilaga 2: Översiktsplaner

Bilaga 1 – Schakt och anläggningsbeskrivningar

Schakt 1

Högsta höjd: 126,17 m.ö.h.

Storlek: 8,2x5,2m

Djup: 0,2m. Rasmassor: tjocklek ej noterade. Gråbrunt, sandigt kulturlager: 0,1-0,15m tjockt. Därefter påträffas naturlig marknivå bestående av sand.

Schakt 2

Högsta höjd: 126,12 m.ö.h.

Storlek: 15x10m

Djup: 0,5m. Påförd sand/silt: 0,1-0,2m tjockt. Odlingslager (SL2): 0,03-0,1m.

Därefter påträffas naturlig marknivå bestående av sand.

Schakt 3

Högsta höjd: 126,19 m.ö.h.

Storlek: 12,2x7,5m

Djup: 0,4-0,5m. Singel samt påförd sand/silt: 0,2m.

Därefter påträffas naturlig marknivå i form av brunorange sandig silt.

A1 - Anläggning

Högsta höjd: 125,79 m.ö.h.

Storlek: 4,2x1,8m

Tjocklek: 0,1m

Beskrivning:

Påträffad under påfört lager singel. Utgörs av svart grus samt grovkorning sand.

Bedöms som bärlager och utfyllnad för den asfaltsväg som går fram till schaktkanten.

SL2 - Odlingslager

Högsta höjd: 125,86 m.ö.h.

Storlek: 14x8,7m

Tjocklek: 0,03-0,1m

Beskrivning:

Odlingslager. Utgörs av gråbrun, flammig silt med större mängd insprängda kolfragment. Fynd av tegelkross och glas samt enstaka järnföremål, porslin samt flintgods.

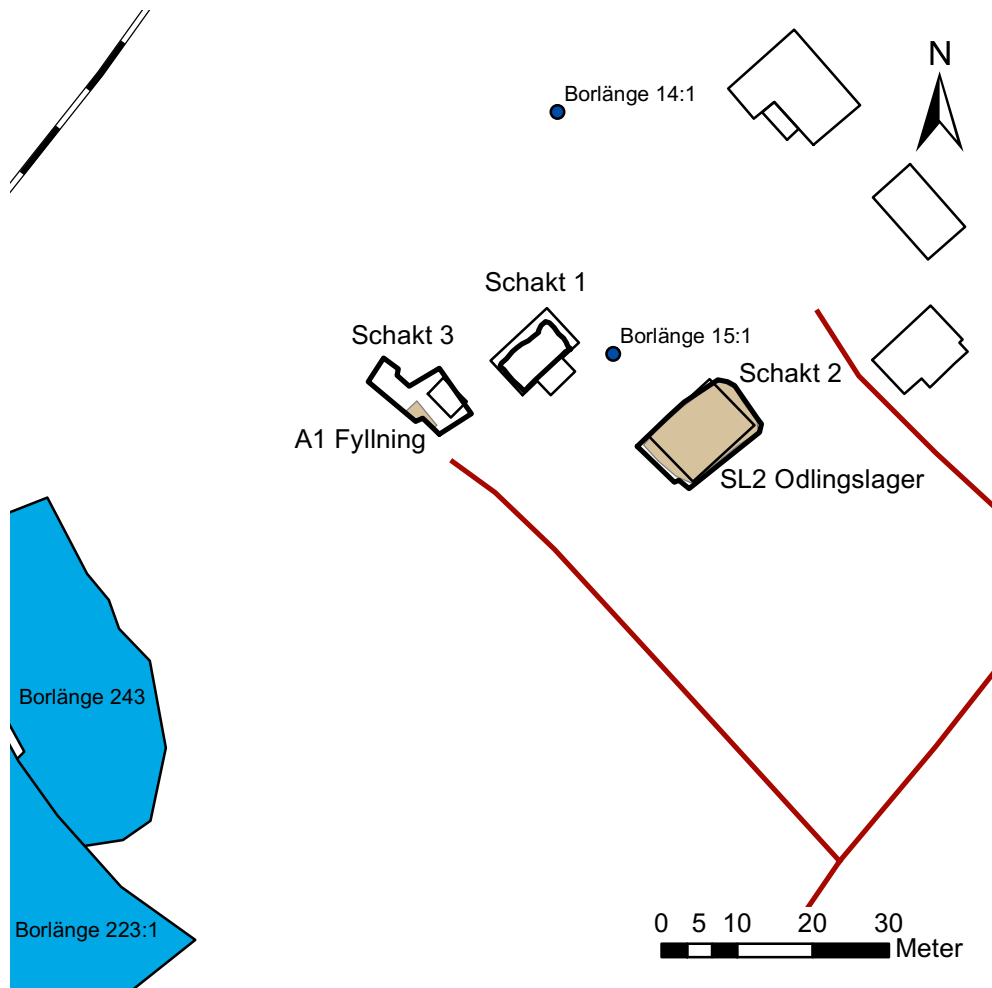

Figur 1. Utdrag ur fastighetskartan. Undersökningsområdet är markerat med blå cirkel. Skala 1:50 000.

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan. Undersökningsområdet är markerat med cirkel. Intilliggande kulturlämningar är markerade med blå fält och punkter. Skala 1:10 000.

Figur 3. Översikt av undersökningsområdet. Intilliggande kulturlämningar är markerade med blå fält och punkter. Skala 1:1 000.